

URBAN DAHLLÖF

PROFESSOR EMERITUS URBAN SIGURD DAHLLÖF avled den 28 augusti 2014 i en ålder av 86 år. Han var ledamot av Kungl. Vitterhetsakademien sedan år 1987. Dahllöf föddes i Göteborg den 11 november 1928. Hans far var författaren Sigurd Dahllöf och hans mor folkskolelärarinnan Karin Dahllöf, född Hansson. Urban Dahllöfs maka sedan 1950, etnologen Tordis Dahllöf, f. Larsson, avled några månader tidigare, våren 2014. Han efterlämnar barnen Ingela, Björn och Staffan med familjer.

Urban Dahllöf erhöll sin licentiatexamen vid Uppsala universitet år 1956 med huvudämnena psykologi och sociologi. Hans ambition var initialt att bli skolpsykolog. Karriären ändrade dock riktning kort efter licentiat-examen genom ett telefonsamtal från den då nyutnämnde professorn i pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm, Torsten Husén. Husén erbjöd Dahllöf en tjänst som assistent i ett projekt kring grundskolans kursplaner i matematik och modersmålet, ett projekt som så småningom skulle bli känt som den stora svenska kursplaneundersökningen. Projektet syftade till att ge en vetenskaplig grund för utformandet av det nya svenska skolsystemet, och utmynnade så småningom i Dahllöfs doktorsavhandling i pedagogisk psykologi vid dåvarande Stockholms Högskola, *Kursplaneundersökningar i matematik och*

modersmålet: empiriska studier över kursinnehållet i den grundläggande skolan (Dahllöf 1960).

Efter erhållen doktorsexamen anställdes Dahllöf som lektor i pedagogik vid Göteborgs universitet för att där tillsammans med professor Kjell Härnqvist utveckla det relativt nyetablerade pedagogikämnet. Han innehade därefter lektorat- och docentanställningar i Göteborg och Stockholm, och ingick kontinuerligt som expert i offentliga utredningar och i utvärderingar av den svenska grund-, gymnasie- och högskolan. Under åren 1969–1972 innehade Dahllöf en så kallad fri forskardocentur vid Statens råd för samhällsforskning som han förlade till Göteborg. Han erhöll en professur i pedagogik vid Göteborgs universitet 1972 men återvände till Stockholm för att under åren 1973–1975 verka som byråchef vid Universitetskanslerämbetet. År 1976 blev han kallad till professuren i pedagogik vid Uppsala universitet där han stannade till sin pensionering 1993.

Urban Dahllöfs yrkesbana karaktäriserades av en konsekvent och osedvanligt fruktbar kombination av akademisk forskargärning och offentlig utredningsverksamhet. Dahllöfs forskningsintressen bar genom hans akademiska bana en tydlig prägel av hans tidiga erfarenheter av stora skolutredningar, men formades också av den tid av reformer koppade till samhällsbygget och välfärdssamhällets framväxt som präglade svenskt sextiotal. Det är omöjligt att på några få sidor ge en rättvisande bild av hans breda verksamhet och omfattande inflytande på utbildningssystemet och pedagogikämnet, både i Sverige och internationellt. Dahllöf rörde sig i sin forskargärning, och i sin roll som utredare, på samtliga utbildningsnivåer, över skilda problem och frågeställningar, nationellt och internationellt. Till hans bidrag inom akademien hör också hans roll som förebild vad gäller handledning och mentorskap. Urban Dahllöf var en tillgänglig och stöttande handledare som hans doktorander alltid kunde vända sig till för råd, både vad gäller vetenskapliga och allmänt mänskliga frågor. Särskilt bör i sammanhanget nämnas hans stöd och mentorskap till många kvinnor i akademien. Jag

ger i det följande några exempel på områden där Urban Dahllöfs bidrag spelat en central roll för fältets utveckling.

I den kursplansutredning Dahllöf genomförde under tidigt sextiotal ingick en serie empiriska studier avsedda som underlag för utvärderingar av resultat inom olika skolformer. Några år efter utredningen återvände Dahllöf till materialet från dessa studier för att genomföra en fördjupad analys. I det offentliga uppdraget hade fokus legat på att undersöka och jämföra elevernas resultat beroende på skolform, begåvningsprofil och social bakgrund, med behavioristisk terminologi på ”input” och ”output”. Dahllöf menade att kritiska aspekter av skolornas organisation försvann med ett sådant snävt fokus, och att det var avgörande för förståelsen av olika undervisningsformer att studera undervisningen i sig, och de villkor som begränsade och styrde denna, dvs. att anlägga ett processperspektiv.

År 1967 publicerade Dahllöf boken *Skoldifferentiering och undervisningsförlopp* där han med nya analyser av det material som insamlats i det tidiga sextiotalets utredningar visade på viktiga samband mellan skolans organisatoriska ramar, undervisningens förlopp och dess resultat. Av de nya analyserna framgick bland annat att tiden som krävdes för att nå ett specifikt undervisningsmål var relaterad till kunskapsnivån, inte hos de allra svagaste eleverna, utan hos eleverna med studieförutsättningar som låg mellan den 10:e och 25:e percentilen. Detta innebar att det med en skolform med heterogena klasser, där ingen differentiering på basis av elevernas begåvning skett, krävdes mer tid för att nå samma resultat som i homogena klasser. Undervisningens förlopp och de resultat som uppnåddes i en klass påverkades alltså i stor utsträckning av lärarnas bedömningar av vad som var möjligt att uppnå givet de förutsättningar som förelåg i klassen. Dahllöfs bok och de nya analyserna utmanade tidigare slutsatser om att sammansättningen på skolklasser inte hade någon betydelse för elevernas lärande. Vad mera var att boken utgjorde startpunkten för den så kallade *ramfaktorteorin* som snart fick stort genomslag i Sverige och som hör till den svenska pedagogi-

kens mest framstående bidrag till det internationella forskarsamfundet. Ramfaktorer är de faktorer, först beskrivna av Dahllöf i hans bok från 1967, som ligger utanför lärarens kontroll och som sätter gränser för undervisningen, såsom målen i kursplanen, de kursmoment som ska läras ut och den tid som elevgrupperna behöver för att bemästra det aktuella kursmomentet. Teorin utvecklades, förfinades och utvidgades under decennierna som följde, framför allt genom Dahllöfs tidigare doktorand Ulf P. Lundgren.

Ytterligare ett område där Urban Dahllöf spelat en central roll för utbildningens organisation nationellt och internationellt är i samband med utvecklingen av distansutbildning och av regionala universitet och högskolor. Ett tema som genomsyrade Dahllöfs verksamhet var betydelsen av högre utbildning för individuell och samhällelig utveckling. Som en del av detta tema underströk han vikten av en flexibel organisation av den högre utbildningen, baserad på utbildningsbehovet i de lokala regionerna och med ett upplägg och en tillgänglighet som var anpassad efter målgruppens behov. Betoningen låg på småskalighet och decentralisering, som han menade gav större utrymme för anpassning efter målgruppens behov och ledde bort från standardisering och massproduktion.

I mitten av sjuttioalet genomgick den högre utbildningen i Sverige två viktiga förändringar. Den ena var en systematisk decentralisering av högskoleutbildningen till campus bland annat i nya norrlandsorter, den andra en utveckling av distansundervisning på högskolenivå. Dahllöfs omfattande erfarenhet av utbildningsorganisation, och hans engagemang i frågan om tillgänglighet i den högre utbildningen, innebar att han på flera sätt involverades i detta förändringsarbete.

Svenska myndigheter stod inför valet mellan två huvudmodeller för distansundervisning: dels ett centralt alternativ med en särskild enhet för distansundervisning, med det brittiska Open University som modell, dels ett regionalt/decentraliserat alternativ där de dåvarande universiteten skulle organisera distansundervisningen och lägga till den

som ytterligare en komponent i sitt övriga utbud. Dahllöf hade deltagit i en utredning om distansutbildning i Australien, och erfarenheten från denna utredning hade övertygat honom om att en satsning på distansutbildning i Sverige inte borde ske genom ett centralt öppet universitet. I stället förordade han småskalighet och lokala lösningar med förankring i de etablerade institutionerna. Vi kan i dag se att distansundervisningen i samtliga nordiska länder till stora delar har utvecklats i enlighet med Dahllöfs synsätt.

Intresset för distansundervisning ledde till att Dahllöf på uppdrag av Universitetskanslerämbetet fick det övergripande ansvaret att utvärdera den första försöksverksamheten med distansutbildning. Rapporterna kring denna utvärdering, som han under sjuttioalet genomförde tillsammans med Birgitta Willén, räknas fortfarande som centrala referenser inom forskning i området.

I slutet av åttiotalet fick Urban Dahllöf en förfrågan om att medverka i planeringen av ett nytt universitet i British Columbia i Kanada. Den administrativa ledaren av projektet, Charles McCaffray, kände till att de skandinaviska länderna satsat intensivt på högre utbildning och ville ta del av Dahllöfs erfarenheter från Norden och Australien, i synnerhet från de delar av dessa länder som vad gäller avstånd, befolkning och näringsliv motsvarade situationen i British Columbia. Dahllöf accepterade uppdraget. Efter ingående studier, analyser och jämförelser, och inte minst de för Dahllöf typiska okulära inspektionerna av miljön medels tåg eller buss, förordade planeringsgruppen en lösning som innebar att det nya universitetet inte skulle byggas på en plats. Med utgångspunkt i de extremt stora avstånden föreslog gruppen att man för att få en tillgänglig utbildning i stället skulle satsa på en nätverksbetonad lösning, med samverkan med befintliga colleges, upprättandet av några filialer och lokala studiecentra.

De kanadensiska myndigheterna frångick till slut gruppens förslag om ett decentraliserat universitet till förmån för en central enhet, men Dahllöf bevarade idén med en flercampusmodell för universitet och tog

den med sig i arbetet med utvecklingen av nuvarande Mittuniversitetet i början av nittiotalet. Här kan åtminstone delar av den Dahllöfska nätverks- och flercampusmodellen skönjas.

I mitten på nittiotalet organiserade Urban Dahllöf en studieresa till Australien med kollegor intresserade av organisationen av högre utbildning i glest bebyggda områden. Under resan besöktes över ett dussin högskolor och universitet på den östra sidan av den australiska kontinenten. I enlighet med Dahllöfs betoning på att lära känna geografi och kultur för att förstå utfallet av ett lärosätes organisation, företogs alla resor inom Australien med buss och tåg. Kollegor som deltog i studieresan vittnar om den djupa respekt som mötte Dahllöf på de olika lärosätena och det stora inflytande hans idéer har haft på organisationen av landets högre utbildning.

I intervjuer i samband med sin 80-årsdag gav Dahllöf uttryck för en viss besvikelse över senare års utveckling av den högre utbildningen. Han menade att universitet och högskolor försummat sitt regionala ansvar och att fokus för de nya högskolorna i mycket kommit att handla om att erhålla universitetsstatus snarare än att se till att nya målgrupper får möjlighet till bildning. Dahllöfs vision om en högre utbildning präglad av småskalighet, flexibilitet och tillgänglighet för icke-traditionella studentgrupper har dock levt vidare och lämnat tydliga spår i dagens svenska utbildningssystem. Efter att han i utredningen av en möjlig högskola i Hälsingland tillsammans med kollegor i stället förordade en satsning på lokala studie- och lärcentra, har liknande lokala studiearenor utvecklats i många svenska kommuner. Uppföljningar visar att man med dessa lokala lärocentra verkligen når studentgrupper som annars inte skulle ha påbörjat högre utbildning. Det är inte otänkbart att detta är den del av arvet efter Urban Dahllöf som han själv skulle sätta främst.

Torun Lindholm